

01/2012

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

TIIVISTELMÄ

Raija Gould, Kristiina Härkäpää ja Aila Järvikoski (toim.)

Toimiiko työeläkekuntoutus?

Tämä julkaisu on työeläkekuntoutuksen toimivuus -tutkimuksen loppuraportti. Raportissa tarkastellaan työeläkekuntoutuksen toimintaa vuoden 2004 kuntoutusuudistuksen jälkeen, verrataan toimintaa uudistusta edeltäneeseen tilanteeseen ja arvioidaan toiminnan tuloksia.

Tutkimuksen kohdejoukon muodostivat ennen uudistusta (1.1.–30.6.2003) ja uudistuksen jälkeen (1.10.2004–30.6.2005) työeläkekuntoutuspäätöksen saaneet. Varhaisemmalta ajankohdalta poimittiin 300 henkilön otos ja myöhemmältä ajankohdalta 1 680 henkilön otos. Aineisto kattaa sekä myönteisen että hylkäävän kuntoutuspäätöksen saaneita ja kuntoutusta hakiessaan sekä työvoimassa että työkyvyttömyyseläkkeellä olleita. Tietoja koottiin kolmella menetelmällä: kuntoutushakemusten asiakirjoista, Eläketurvakeskuksen rekisteritiedoista sekä postikyselyllä. Kyselyn vastausosuus oli 67 prosenttia. Vastauskadon vaikutusten vähentämiseksi käytettiin kyselyaineiston analysoinnissa painokertoimia ja puuttuvien tietojen imputointeja. Rekisteritiedot antoivat mahdollisuuden tarkastella kuntoutusta ja sen tuloksia pitkän, vuoden 2009 loppuun ulottuvan seuranta-ajan valossa.

Artikkelissa *Muuttuiko mikään?* verrataan vuoden 2004 kuntoutusuudistusta edeltänyttä ja sen jälkeistä tilannetta toisiinsa. Uudistuksen tavoitteena oli muun muassa varhentaa kuntoutuksen käynnistymistä. Tulosten mukaan varhentumiseen viittaa kuntoutuksen painopisteen siirtyminen jo eläkkeelle siirtyneistä vielä työvoimassa oleviin. Työvoimasta tulevien kuntoutujien osalta viitteitä kuntoutuksen varhentumisesta ei kuitenkaan löytynyt. Aika, jonka sairaus oli haitannut työntekoa, oli yhtä pitkä sekä ennen että jälkeen uudistuksen kuntoutukseen tulleilla ja sairauksien kestot olivat jopa kasvaneet. Tarkasteluajankohtien välillä kuntou-

tuksessa tapahtuneiden muutosten vähäisyydestä kertoo myös se, että kuntoutuksen jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus oli kumpanakin ajankohtana yhtä suuri: vajaa kolmasosa siirtyi työkyvyttömyyseläkkeelle viiden vuoden kuluessa kuntoutuspäätöksestä.

Artikkelissa *Myöntö vai hylkäys?* tarkastellaan kuntoutuksen myöntämiskriteereitä ja hylkäyspäätöksen saaneiden tilannetta. Tulosten mukaan hylkäyspäätökset olivat yleisempiä nuoremmilla kuin vanhemmilla hakijoilla ja yleisempiä naisilla kuin miehillä. Lisäksi hylkäysosuus oli suurempi työttömyystaustaisilla kuin vakaamman työuran omaavilla. Hylkäyspäätöksen saaneet kaipasivat selkeämpiä ja yksilöllisempiä perusteluja sille, miksi heitä ei hyväksytty työeläkekuntoutukseen. He kaipasivat myös lisää konkreettisia ohjeita ja ehdotuksia siitä, miten he parhaiten voisivat vielä selviytyä työelämässä. Monille hylkäyspäätöksen saaneille työelämässä suoriutuminen osoittautui vaikeaksi: joka neljäs hylkäyksen saanut oli työttömänä vuoden kuluttua hylkäyksestä. Kuntoutuspäätökseen sisältyvän työkyvyttömyyden uhan arviointi näytti hylkäyksen saaneiden myöhemmän työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen perusteella osuneen varsin hyvin oikeaan. Runsas kymmenesosa niistä hylkäyspäätöksen saaneista, joiden työkyvyttömyyden uhkaa ei ollut pidetty todennäköisenä, siirtyi viiden vuoden kuluessa työkyvyttömyyseläkkeelle. Hakijan oma arvio työkyvystään hakemisajankohtana ennakoி hyvin myöhempää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä.

Artikkelissa *Oikeaan aikaan?* kysytään, käynnistyykö kuntoutus sopivasti vai liian myöhään tai liian aikaisin. Tulosten mukaan lähes kaksi kolmasosaa työvoimasta kuntoutukseen tulleista arvioi kuntoutuksensa alkaneen liian myöhään. Noin kolmasosa piti kuntoutuksensa ajoitusta sopivana ja pieni joukko, noin kuusi prosenttia, arvioi kuntoutuksensa alkaneen liian aikaisin. Liian myöhäisen aloittamisen syinä kuntoutujat nostivat esille esimerkiksi terveydenhuollossa tapahtuneen sairauden ja työssäjaksamisen ongelmien vähättelyn, eri järjestelmien toiminnan jähmeyden ja yhteistyön ongelmat sekä tiedon puutteen kuntoutusmahdollisuuksista. Osa koki myös, että oli itse yrittänyt sinnitellä liian pitkään entisessä työssään. Nuoret ja enemmän koulutusta saaneet arvioivat muita yleisemmin kuntoutuksensa alkaneen oikeaan aikaan. Monisairaat ja erityisesti ne, joilla oli sekä mielenterveysongelma että tuki- ja liikuntaelinten sairaus, arvioivat puolestaan muita yleisemmin kuntoutuksensa käynnistyneen liian myöhään. Kuntoutuksen ajoituksella oli merkitystä sekä kuntoutusprosessin sujuvuudelle että sen lopputilanteelle. Oikea-aikainen käynnistyminen ennakoி kuntoutuksen jälkeistä välitöntä työhön paluuta. Pitemmällä aikavälillä oikea-aikainen kuntoutus ennakoи puolestaan pienempää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä kuin liian myöhään tai aikaisin alkanut kuntoutus.

Artikkelissa *Miten kuntoutusprosessi etenee?* selvitetään työvoimasta tai työkyvyttömyyseläkkeeltä tulevien kuntoutujien kokemuksia kuntoutusprosessin suunnittelusta ja toteutuksesta. Artikkelissa käytetään myös kyselyssä kerättyä laadullista tietoa. Eläkkeeltä tulleet kuntoutujat olivat työvoimasta tulleisiin verrattuna iäkkäämpiä mutta enemmän koulutettuja, he arvioivat työkykynsä huonommaksi ja mielenterveysongelmat työkyvyn heikkenemisen syynä olivat heillä yleisempiä. Neljä viidestä työvoimasta tulleesta kuntoutujasta oli oman arvionsa mukaan osallistunut merkittävästi kuntoutussuunnitelmansa tekemiseen. Noin kaksi

viidestä raportoi työterveyshuollon merkittävästä suunnitteluun osallistumisesta ja yksi viidestä vastaavasti työeläkelaitoksen osallistumisesta. Sen sijaan työpaikan ja esimiehen rooli kuntoutuksen suunnittelussa jäi vähäiseksi. Työvoimasta tulleet kuntoutujat arvioivat kuntoutusprosessinsa etenemisen hyväksi yleisemmin kuin eläkkeeltä tulleet kuntoutujat. Kuntoutuksen hyvään etenemiseen olivat yhteydessä esimerkiksi hyväksi koettu työkyky, työnteon jatkaminen kuntoutuksen tavoitteena, kuntoutuksen oikea-aikainen käynnistyminen, kuntoutujan osallistuminen suunnitelman tekoon, tuki työterveyshuollolta tai työeläkelaitokselta ja se, että kuntoutustoimenpiteisiin sisältyi koulutusta. Noin kaksi kolmasosaa työvoimasta tulleista kuntoutujista ja vajaa puolet eläkkeeltä tulleista arveli pystyvänsä kuntoutuksen jälkeen jatkamaan työssä ainakin neljä vuotta.

Artikkelissa *Mikä motivoi työeläkekuntoutukseen?* tarkastellaan työeläkekuntoutujien motivaatiota ja halukkuutta osallistua kuntoutukseen. Tulosten mukaan esimerkiksi nuorempi ikä, parempi koulutustaso ja vahva pystyvyyskäsitteily olivat yhteydessä voimakkaampaan kuntoutusmotivaatioon. Erityisen voimakas yhteys koettuun kuntoutusmotivaatioon oli sillä, että laadittu kuntoutussuunnitelma vastasi kuntoutujan omia toiveita ja että kuntoutuja ylipäänsä koki vaikutusmahdollisuutensa kuntoutusprosessiin hyväksi. Työsuhteen ja työpaikan epävarmuustekijät kuntoutustarpeen syinä liittyivät puolestaan heikkoon kuntoutusmotivaatioon. Kuntoutujan tavoitteella palata työhön ja kuntoutusmotivaatiolla oli selkeä yhteys. Kaikki työhön paluuta tärkeänä tavoitteena pitäneet eivät kuitenkaan olleet kuntoutukseen motivoituneita ja toisaalta osa eläkkeelle siirtymistä tavoitteenaan pitäneistä arvioi olevansa erittäin kuntoutusmotivoituneita. Kuntoutusmotivaation syntymisessä ja säilymisessä on tärkeää, että kuntoutuksen sisältö vastaa kuntoutujan tarpeita, voimavaroja ja tavoitteita.

Artikkelissa *Vaikuttaako kuntoutus työssä jatkamiseen?* arvioidaan sitä, miten työeläkekuntoutukseen osallistuminen vaikuttaa kuntoutujien myöhempään työllisyyteen. Artikkelissa pohditaan myös yleisemmin sitä, millaisin edellytyksin kuntoutuksen työllisyysvaikutuksia voidaan tutkia ei-kokeellisesti muodostetussa aineistossa. Tarkastelussa käytetään vaihtoehtoisia mallituksia ja vaihtoehtoisia aineiston sisäisiä vertailuryhmiä kuten hylkäyksen saaneita ja/tai kuntoutuksen keskeyttäneitä. Tarkastelu on rajattu vuoden 2005 loppuun mennessä päättyneisiin eli korkeintaan runsaan vuoden kestäneisiin kuntoutusohjelmiin. Tulosten mukaan työeläkekuntoutukseen osallistuminen nosti jonkin verran työsuhteessa jatkamisen todennäköisyyttä lähinnä lyhyen aikavälin seurannassa. Vaikuttavuuden edellytyksenä oli lisäksi kuntoutuksen loppuun suorittaminen. Pitemmällä seurantajaksolla erot kuntoutujien ja vertailuryhmien – hylättyjen hakijoiden tai keskeyttäneiden – työllisyysosuuksien välillä hiipuivat.

Artikkelissa *Mitä kuntoutuksen jälkeen?* tarkastellaan sitä, minkälaiset tekijät ennustavat kuntoutuksen hyvää etenemistä sekä kuntoutujien työllisyyttä välittömästi kuntoutuksen jälkeen ja myös pitemmällä aikavälillä. Tarkastelun mukaan vain vajaa kaksi kolmasosaa myönteisen kuntoutuspäätöksen saaneista suoritti kuntoutuksen loppuun. Muilla kuntoutus keskeytyi tai ei alkanut lainkaan. Puolet kaikista kuntoutusmyönnön saaneista oli työssä noin viiden vuoden kuluttua myöntöpäätöksestä. Työllisten osuus oli suurin niillä työvoimasta kuntu-

tukseen tulleilla, jotka suorittivat kuntoutuksensa loppuun (62 prosenttia), ja pienin niillä työkyvyttömyyseläkkeeltä kuntoutukseen tulleilla, joiden kuntoutus keskeytyi tai raukesi (23 prosenttia). Muun muassa kuntoutujan hyväksi kokema työkyky, voimakas pystyvyyksiasitus ja eläkeorientaation puuttuminen ennakoivat kuntoutuksen loppuun suorittamista ja kuntoutuksen jälkeistä työllisyyttä. Sen sijaan mikäli kuntoutujalla oli ollut työttömyysjaksoja ennen kuntoutuspäätöstä, riski kuntoutuksen keskeytymiseen tai raukeamiseen kasvoi ja työhön paluun todennäköisyys pieni. Työttömyystausta ennakoi matalampaa työllisyyttä vielä viiden vuoden kuluttua kuntoutuspäätöksestä. Myös hyvin toimiva kuntoutusprosessi edisti kuntoutuksen hyvää lopputilannetta. Kuntoutuksen oikea-aikainen käynnistyminen, myönnettujen kuntoutustoimenpiteiden ja kuntoutujan omien toiveiden vastaavuus, kuntoutujan omat vaikutusmahdollisuudet prosessin eri vaiheissa ja ylipäänsä kuntoutuksen sujuva eteneminen ennakoivat työnteon jatkamista kuntoutuksen jälkeen.

Kirjan johtopäätösluvussa vastataan myönteisesti kirjan otsikon kysymykseen, toimiiko työeläkekuntoutus, mutta samalla nostetaan esille monia työeläkekuntoutuksen haasteita ja kehittämistarpeita. Tutkimuksen tulosten perusteella todetaan muun muassa, että lisää tukea, ohjausta, seuranta- ja asiakaslähtöisiä toimintamuotoja tarvitaan kuntoutusprosessin eri vaiheissa. Tukea tarvitaan sekä kuntoutukseen hakeutumisessa että kuntoutuksen jälkeisessä työllistymisessä. Erityisesti työttömyystaustaiset tai mielenterveyden häiriöistä kärsivät kuntoutujat ja kuntoutushakemukseen hylkäyspäätöksen saaneet olivat tuen ja seurannan tarpeessa.

Lisätietoja:

Erikoistutkija Raija Gould
Eläketurvakeskus
Sähköposti: raija.gould@etk.fi
Puhelin: 029 411 2154

Professori Kristiina Härkäpää
Lapin yliopisto
Sähköposti: kristiina.harkapaa@ulapland.fi
Puhelin: 040 548 3889

Professori emerita Aila Järvikoski
Lapin yliopisto
Sähköposti: aila.jarvikoski@ulapland.fi
Puhelin: 040 530 7234

Aineistotilaukset:

www.etk.fi › Julkaisut › Tutkimusjulkaisut ›
Tutkimukset › Toimiiko työeläkekuntoutus?
tai aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-159-8 (nid.)
ISBN 978-951-691-160-4 (PDF)

ISSN-L 1236-3049
ISSN 1236-3049 (painettu)
ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 029 411 20
Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Telefon 029 411 20
Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 Eläketurvakeskus Finland
Telephone +358 29 411 20
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
› julkaisut